

Качиева А.Е.

ИЛИМИЙ ИЗИЛДӨӨНҮН ЖЫЙЫНТЫКТАРЫ

Качиева А.Е.

РЕЗУЛЬТАТЫ НАУЧНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ

A.E. Kachieva

THE RESULTS OF SCIENTIFIC RESEARCH

УДК: 378.1/677.11

Бул макалада изилдөөнүн негизинде алынган класс жетекчинин ишмердүүлүгүн өнүктүрүү жолдорун текшерүү максатында көп факторлуу педагогикалык эксперименттин натыйжалары талданып берилди.

Негизги сөздөр: педагогикалык эксперимент, класс жетекчи, ишмердүүлүк, окуучулар

В данной статье на основе проведенного исследования даны результаты многофакторного педагогического эксперимента.

Ключевые слова: педагогический эксперимент, классный руководитель, деятельность, учащиеся.

This article based on the research results are multifactorial pedagogical experiment

Key words: pedagogical experiment, the class teacher, the activities, the students.

«Эксперимент» латын тилинен которгондо «тажрыйба», «сыноо» [3] деген маанини түшүндүрөт. Көптөгөн окумуштуулар тарабынан иштелип чыккан илимий булактарды анализдөөнүн негизинде [1], [2] жана илимий божомолдун тууралыгын текшерүү максатында бири-бири менен байланышкан аныктоочу эксперимент (2006-2008 ж.ж.), изденүүчү эксперимент (2009-2010 ж.ж.), окутуучу эксперимент (2011-2015-ж.ж.) өткөрүлдү. Педагогикалык эксперименттин максатына жетүү үчүн төмөнкү милдеттерди койдук:

1. Класс жетекчилердин ишмердүүлүгүндөгү жетишпегендиктерди жана алардын себептерин аныктоо (аныктоочу эксперимент);

2. Класс жетекчилердин ишмердүүлүгүн натыйжалуу уюштуруунун жолдорун иликтөө, издөө жана аны бир системага келтирүү (изденүүчү эксперимент);

3. Иштелип чыккан иш-чаралардын натыйжалуулугун акыркы жолу текшерүү максатында окутуучу экспериментти өткөрүү жана мектеп практикасына киргизүү (окутуучу эксперимент).

Изилдөөнүн биринчи этабында (2006-2008-ж.ж.) мектеп документациясы үйрөнүү менен класс жетекчилердин ишинин практикалык абалын аныктоо, байкоолор, окуучулар жана алардын ата-энелеринин арасында сурамжылоолор жүргүзүлдү. Ал №74 мектеп-лицейде, А.Сыдыков атындагы №72 мектеп-гимназияда, Т.Сатылганов атындагы №69-окуу-тарбия комплекс-гимназияда, Ж.Садыков атындагы №84 орто мектепте, №58-лицей-гимназияда, №80 орто мектептерде жана Чыңыз Айтматов атындагы орто мектепте (Кара-Буура району, Талас

областы), Петровка комплекс-гимназияда (Москва району, Чүй областы) эмгектенген жалпы саны боюнча 328 класс жетекчилер катышты жана аларга анкета сунушталды. Анкетада берилген жоопторун талдоонун төмөнкү жыйынтыкты берди: биринчиден, билим берүүчү орто мектептерде класс жетекчилер иши традициялык формада жүргүзүлөт жана айлык маянасы абдан аз (380 сом). Экинчиден, ал мектеп психологунун, социалдык педагогдун жардамына муктаж. Үчүнчүдөн, класс жетекчилер окуучуну, класс коллективин таанып-билүүдө, үйрөнүүдө жана класстын өзүн-өзү башкаруусун уюштурууда, класстык саатарды жана тарбиялык иштерди талдоодо, жүрүм-туруму начар балдар менен иштөөдө кыйынчылыктарга дуушар болушат.

Изилдөө ишибиздин алкагында 5-9 класстарда тарбиялануучулардын (жалпы саны - 2030) класс жетекчиге болгон көз карашын аныктоо максатында сурамжылоону өткөрдүк. Окуучулардын жоопторун талдоо төмөнкү жыйынтыкты чыгарууга мүмкүндүк берди:

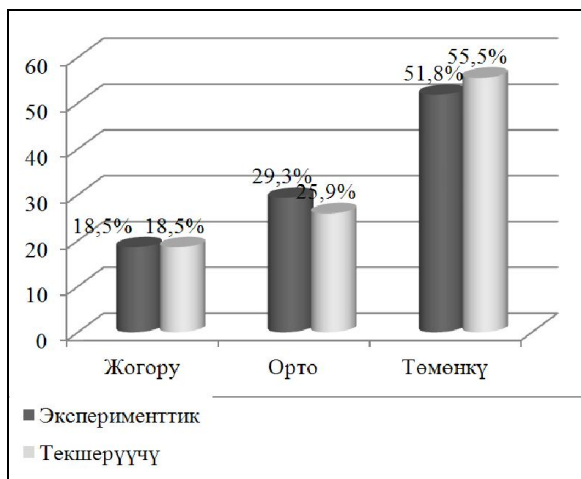
- 1) мектеп окуучуларына мектепте окуган жагат;
- 2) педагогдордун этикасы абдан төмөн;
- 3) окуучулар класс жетекчинин аткаруучу милдеттерин түшүнүшөт;
- 4) балдар класс жетекчинин жеке адамкерчилик сапаттарына көбүрөөк басым жасашат.

Ошондой эле окуучулардын ата-энелери (жалпы саны - 978) арасында сурамжылоону өткөрдүк. Ата-энелердин жоопторун талдоонун негизинде биз төмөнкүдөй жыйынтык чыгардык: биринчиси, ата-энелердин балдарынын турмушуна кызыгуусу төмөн, пассивдүү жана алардын арасында өз ара түшүнбөстүк үстөмдүк кылат. Экинчиси, алардын көпчүлүгү класс жетекчинин ишине канаатаншпайт. Үчүнчүсү, ата-энелер класс жетекчинин билимдүү, адептүү, ак ниеттүү, түшүнүктүү, адилеттүү болуусун каалашат.

Изилдөөнүн экинчи этабында (2008-2010ж.ж.) изденүүчү педагогикалык эксперимент №74 мектеп-лицейде, А.Садыков атындагы №72 мектеп-гимназияда, №58 орто мектепте жана Ч.Айтматов атындагы орто мектепте (Талас областы) өткөрүлдү. Эксперименттин бул этабында билим деңгээли, педагогикалык стажы (5-15) бирдей болгон класс жетекчилер эксперименттик (27-класс жетекчи) жана текшерүүчү (27-класс жетекчи) топтор тандалып алынды жана класс жетекчинин алып барган сапатын текшерүү (1-таблица жана 1-сүрөт) жана ал төмөнкүдөй натыйжаларды берди:

Таблица 1 - Класс жетекчилердин эксперименттик жана текшерүүчү топторунун тарбиялык иштерди алып баруунун сапаты

№	Топтор	Класс жет. саны	Деңгээлдер		
			Жогору	Орто	Төмөнкү
1	Эксперименттик	27	5 (18,5%)	8 (29,3%)	14 (51,8%)
2	Текшерүүчү	27	5 (18,5%)	7 (25,9%)	15 (55,5%)

1-сүрөт. Класс жетекчилердин эксперименттик жана текшерүүчү топторунун тарбиялык иштерди алып баруунун сапаты.

Жогорудагы таблицадa жана сүрөттө көрсөтүлгөндөй класс жетекчилердин эксперименттик жана текшерүүчү топторунун тарбиялык иштерин алып баруунун сапаты жогору деңгээлде бирдей болуу менен 18,5% түздү, орто деңгээлде эксперименттик топтун көрсөткүчү текшерүү топко караганда 3,7% га жогору, ал эми төмөнкү деңгээлде эксперименттик топтун деңгээли текшерүүчү топко караганда 3,7% төмөн болду.

Изилдөөнүн үчүнчү этабында (2011-2015 жж.) класс жетекчилердин билимдерин өркүндөтүү максатында окутуучу эксперимент өткөрүлдү. Эксперименттик топтун класс жетекчилерине мектептерде атайын курс уюштурулду (2-таблица). Ал эми текшерүүчү топто салттуу методдордун негизинде жүргүзүлдү.

Таблица 2. Класс жетекчинин ишмердүүлүгүнүн технологиясы

№	Темалар	Лекция	Семинар
1	Класс жетекчинин тарбия иштерин алып баруунун максаты жана милдеттери	2	2
2	Азыркы учурдагы таалим-тарбия концепциялары	2	2
3	Заманбап класс жетекчисинин ишмердүүлүгүнүн модели	4	4
4	Педагогикалык консилиумду уюштуруунун жана өткөрүүнүн методикасы	2	4
5	Ата-энелер менен кызматташуу	2	2
6	Таалим-тарбиянын жыйынтыгын баалоонун критерийлери жана көрсөткүчтөрү	2	2
Бардыгы:		14	16

Педагогикалык эксперименттин жыйынтыгын талдоодо окумуштуулар А.В. Усова жана Э.Мамбедакунов [4] тарабынан иштелип чыккан билимдерди өздөштүрүүсүнүн толуктук коэффициенти

$$K = \frac{\sum_{i=1}^N n_i}{n \cdot N}$$

формуласы менен аныкталды.

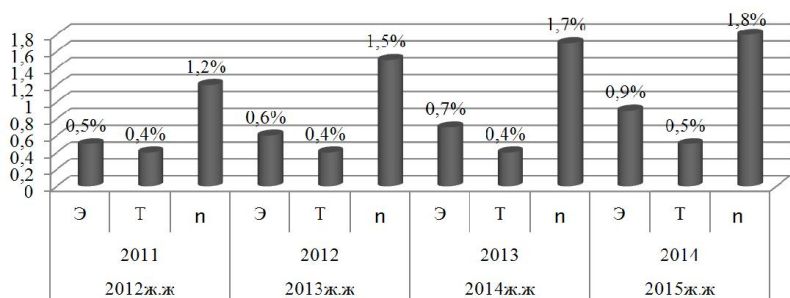
Мында, n-класс жетекчилер үйрөнүүгө тийиш болгон билимдеринин маңыздуу белгилеринин саны. ni-i-класс жетекчилер тарабынан өздөштүрүлгөн билимдердин маңыздуу белгилери. N-тапшырманы аткарган класс жетекчилердин жалпы саны. Эксперименттик группанын класс жетекчилеринин билимдерди өздөштүрүүсүнүн толуктук коэффициентин аныктоо максатында төмөнкүдөй суроолорду бердик:

- 1) Таалим-тарбиянын максатын жана милдеттерин аныктай билүү;
- 2) Таалим-тарбиянын мыйзамченемдери менен принциптерин өздөштүрүү жана ишке ашыра билүү;
- 3) Таалим-тарбиянын технологияларын тандай алуу жана колдоно билүү.
- 4) Таалим-тарбиянын жыйынтыгын баалоонун критерийлерин жана көрсөткүчтөрүн пайдалана билүү;
- 5) Таалим-тарбия ишин башкара алуу.

Педагогикалык эксперименттин шартында өздөштүрүүнүн толуктук коэффициенти (K) экспериментке коюлган класс жетекчилер үчүн өзүнчө (Kэ), ал эми текшерүүгө коюлган класс жетекчилер үчүн өзүнчө (Kт) аныктадык. Экспериментке коюлган методиканын эффективдүүлүгү ушул коэффициенттердин катышы аркылуу аныкталды. Ал (эта) $n = Kэ/Kт$. Эгер n нын мааниси бирден чоң болсо, анда экспериментке коюлган методика, ыкма, каражаттар эффективдүү деп эсептелет. Анын айырмачылыгы жана өнүгүү динамикасынын деңгээлдери төмөндө (3-таблица) жана (3-сүрөттө) көрсөтүлдү:

Таблица 3 - Класс жетекчилердин эксперименттик тобунун билимдерди өздөштүрүүсүнүн толуктук коэффициентинын салыштырмалуу жыйынтыктары

Суроолордун саны	2011-2012 окуу жылдары			2012-2013 окуу жылдары			2013-2014 окуу жылдары			2014-2015 окуу жылдары		
	К			К			К			К		
	Э	Т	η	Э	Т	η	Э	Т	η	Э	Т	η
1	0,5	0,4	1,2	0,6	0,4	1,5	0,7	0,4	1,7	0,9	0,5	1,8
2	0,5	0,4	1,2	0,6	0,4	1,5	0,7	0,4	1,7	0,9	0,5	1,8
3	0,5	0,4	1,2	0,6	0,4	1,5	0,7	0,4	1,7	0,9	0,5	1,8
4	0,5	0,4	1,2	0,6	0,4	1,5	0,7	0,4	1,7	0,9	0,5	1,8
5	0,5	0,4	1,2	0,6	0,4	1,5	0,7	0,4	1,7	0,9	0,5	1,8

4-таблицадагы жана 3-сүрөттөгү жыйынтыктар көрсөткөндөй, 2011-2015 окуу жылдары окуучулардын сабактан жетишүүсү жана жүрүм-турумдары жакшырып 37% га жогорулагандыгын байкайбыз.

2-сүрөт. Класс жетекчилердин билимдерди өздөштүрүүсүнүн толуктук коэффициентинин салыштырмалуу жыйынтыктары.

Жогоруда көрсөтүлгөн таблицанын жана сүрөттүн жыйынтыктарын талдоо эксперименталдык группанын класс жетекчилеринин билимдерди өздөштүрүүсүнүн толуктук коэффициенти 0,6%га жогорулагандыгын көрсөттү.

Демек, атайын уюштурулган жана жакшы деңгээлде өткөрүлгөн курс класс жетекчилер үчүн пайдалуу, натыйжалуу болду деп эсептейбиз.

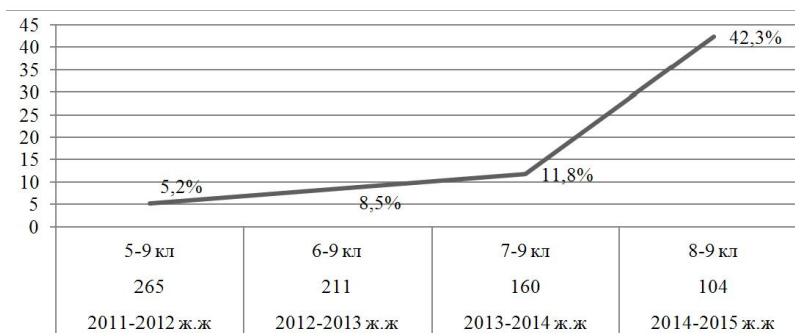
Класс жетекчинин тарбиялык иштеринин негизги көрсөткүчү - окуучулардын сабактардан жетишүүсү жана тартиптүү жүрүм-туруму болору белгилүү. Ошондуктан 2011-2015 окуу жылдарында окуучулардын эксперименттик (265 окуучу) жана текшерүүчү (266 окуучу) топтору тандалып алынуу менен сабактардан жетишүүсү боюнча жана жүрүм-турумдарынын жылдык баалары алынды.

Аларды эң жакшы “5”, жакшы “4”, орто “3”, эң жаман “2” деген граацияларга бөлүштүрдүк.

Эгерде биз 2011-2015 окуу жылдарында окуучулардын эксперименттик тобунун сабактардан жетишүүсүнүн жана жүрүм-турумунун жогорку деңгээлин алсак, анда анын көрсөткүчтөрү төмөнкүдөй болду (4-таблица):

4-таблица - Окуучулардын эксперименттик тобунун 2011-2015 окуу жылдары окуудан жетишүүсүнүн жана жүрүм-турумунун “эң жакшы” деңгээли

№	Окуу жылдар	Окууч. саны	Класстар	Эң жакшы “5”
1.	2011-2012	265	5-9	14 (5,2%)
2.	2012-2013	211	6-9	18 (8,5%)
3.	2013-2014	160	7-9	19 (11,8%)
4.	2014-2015	104	8-9	44 (42,3%)

3-сүрөт. Окуучулардын эксперименттик тобунун 2011-2015 окуу жылдары окуудан жетишүүсүнүн жана жүрүм-турумунун “эң жакшы” деңгээли.

Педагогикалык экспериментти жыйынтыктоодо төмөнкүлөргө токтоло кетели: биринчиден, класс жетекчилеринин берген жоопторун сапаттык талдоо, алардын логикалык ыраттуулукта берилип, илимий жактан негизделип, чыгармачылык деңгээли жогорулоо менен алган билимдерин өздөрүнүн тажрыйбасында колдоно билүүгө мүмкүн экендигин көрсөттү.

Экинчиден, класс жетекчинин окуучуларды таалим-тарбия процессинде билгичтик, гумандуу, жекече-инсанчыл мамиле жасоо менен тарбиялык иштеринде жаңы педагогикалык технологияларды колдоно билүүсү - алардын окуу материалдарын өздөштүрүүгө болгон активдүүлүгүн, билим сапатынын деңгээлин жана тартиптүү жүрүм-турумдарынын жогорулатат.

Адабияттар:

1. Кузьмина Н.В. Методы системного педагогического исследования. [Текст] /Н.В.Кузьмина. - Л.: Издательство ЛГУ, 1980.-172 с.
2. Краевский, В.В. Методы педагогического исследования [Текст] /В.В. Краевский. Самара.: Изд-во Сам ГПИ, 1994.- 165 с.
3. Мамбетакунов Э. Методология и качество педагогических исследований. -Бишкек, КНУ им.Ж. Баласагына, второе изд., 2012.-103 с.
4. Мамбетакунов Э. Педагогикалык изилдөөнүн методологиясы жана технологиясы [Текст] /Э.Мамбетакунов. - Бишкек. Техник ББ., 2015. - 128 б.

Рецензент: д.пед.н., профессор Токсонбаев Р.Н.